

Institut spremenjenih okoliščin v novejši sodni praksi

Klemen Drnovšek

(Interno gradivo za udeležence, članek bo v končni obliki objavljen v zborniku konference)

1. Uvod	2
2. Splošno o institutu spremenjenih okoliščin	3
3. Vsebinska vprašanja v slovenski sodni praksi	4
3.1 Otežena izpolnitev denarne obveznosti v starejši sodni praksi	5
3.2 Sprememba cen na trgu povzroči neenakovrednost vzajemnih obveznosti	6
3.3 Spremembe okoliščin ki vplivajo na finančni položaj stranke	8
4 Uveljavljanje razveze ali spremembe pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin	11
4.1 Način uveljavljanja zahtevka za razvezo pogodbe	12
4.2 Sprememba pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin	15
4.3 Časovna omejenost uveljavljanja zahtevka	16
5. Odpoved sklicevanju na spremenjene okoliščine	18

1. Uvod

Na področju pogodbenega prava je v velikem obsegu omogočena avtonomija volje pogodbenih strank. Posamezna stranka se praviloma lahko sama odloči, ali bo sploh vstopila in s kom bo vstopila v določeno pogodbeno razmerje, prav tako pa je strankam omogočeno tudi prosto urejanje vsebine razmerja, le da vsebina ni v nasprotju z ustavo, s prisilnimi predpisi ali z moralnimi načeli. Avtonomija volje pogodbenih strank pa se zaključi s trenutkom sklenitve pogodbe. V tem trenutku stranka namreč ne more več (enostransko) odstopiti od sklenjenega dogovora in mora izpolniti obveznosti, ki iz dogovora izhajajo. Navedeno pravilo izhaja iz načela *pacta sunt servanda*, ki je temeljno načelo pogodbenega prava in hkrati podlaga za ureditev tega pravnega področja. V slovenskem pravnem redu je to načelo urejeno v 9. členu Obligacijskega zakonika¹ (v nadaljevanju: OZ), ki določa, da so udeleženci v obligacijskem razmerju dolžni izpolniti svojo obveznost, in da odgovarjajo za njeno izpolnitev. Poleg izpolnitve obveznosti tako obveznost lahko ugasne samo na podlagi soglasja udeležencev obligacijskega razmerja ali v primeru zakonsko predpisanih izjem.

Na podlagi 116. člena OZ obveznost stranke ugasne, v kolikor izpolnitev obveznosti postane nemogoča zaradi dogodka, za katerega ni odgovorna niti prva niti druga stranka, v primeru delne nemožnosti izpolnitve, pa lahko druga stranka odstopi od pogodbe, če delna izpolnitev ne ustreza njenim potrebam. Podobno OZ v 117. členu ureja tudi nemožnost izpolnitve, za katero je odgovorna ena izmed strank. Navedena pravila predstavljajo logično izjemo od načela *pacta sunt servanda*, saj od stranke ne moremo zahtevati da izpolni nekaj, kar objektivno gledano sploh ni več mogoče izpolniti. Tako tudi *»nepravniki oz. laiki ob nastopu dejanskih okoliščin, ki povzročijo nemožnost izpolnitve, intuitivno, po zdravi pameti vedo, da pogodbe ni treba odpovedati ali od nje odstopiti, ker je že sama od sebe prenehala.«*²

Včasih pa po sklenitvi pogodbe nastanejo določene okoliščine, v katerih je obveznost sicer mogoče izpolniti, vendar izpolnitev zaradi spremenjenih okoliščin postane zelo otežena, oziroma ne omogoča več uresničitve namena pogodbenih strank. Do spremembe okoliščin lahko pride predvsem v primerih, ko sklenitvi dogovora ne sledi takojšnja izpolnitev obveznosti, temveč imajo stranke možnost, da svojo obveznost izpolnijo v določenem časovnem obdobju. Daljše kot je časovno obdobje, večja je verjetnost, da se bodo okoliščine spremenile in postale drugačne od tistih, s katerimi sta stranki računali ob sklenitvi pogodbe.³

¹ Obligacijski zakonik (OZ), (Ur. l. RS, št. 83/01, 32/04, 28/06 – Odl. US, 40/07).

² VSL sklep I Cpg 1382/2012.

³ M. Dolenc v M. Juhart, N. Plavšak (ur.), Obligacijski zakonik s komentarjem, 1. knjiga, GV Založba, Ljubljana 2003, str. 594.

V kolikor v primeru nastanka spremenjenih okoliščin stranki soglašata s prenehanjem obveznosti, potem obveznost ugasne.⁴ Postavlja pa se vprašanje, ali lahko zaradi spremenjenih okoliščin ena sama stranka doseže prenehanje obveznosti, čeprav druga stranka temu nasprotuje. Navedeno vprašanje se je razvijalo v okviru teorije o klavzuli *rebus sic stantibus*, ki določa, da pravno razmerje ostane v veljavi samo, v kolikor se razmere, pod katerimi je bila pogodba sklenjena, bistveno ne spremenijo.⁵ Navedeno pravilo pomeni odstop od temeljnega načela, da je pogodbo potrebno izpolniti tako, kot je dogovorjeno, in izhaja predvsem iz domneve, da stranka pogodbe ne bi sklenila, v kolikor bi ob sklenitvi vedela, da se bodo okoliščine bistveno spremenile. Odstop od temeljnega načela pogodbenega prava je utemeljen na podlagi načela ekvivalence, načela vestnosti in poštenja in načela pravičnosti.⁶ V slovenskem pravnem redu je klavzula *rebus sic stantibus*, urejena v določbah od 112. do 115. člena OZ pod naslovom »Razveza ali sprememba pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin«, vsebinsko enako pa jo je urejal tudi Zakon o obligacijskih razmerjih⁷ (v nadaljevanju: ZOR), in sicer v določbah od 133. do 136. člena.

2. Splošno o institutu spremenjenih okoliščin

Na podlagi 112. člena OZ lahko stranka zahteva razvezo pogodbe, v kolikor po sklenitvi pogodbe nastanejo okoliščine, ki ji otežujejo izpolnitev obveznosti, ali če zaradi njih ne more uresničiti namena pogodbe, v obeh primerih pa v tolikšni meri, da pogodba očitno ne ustreza več pričakovanjem pogodbenih strank in bi jo bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti v veljavi takšno, kakršna je.

Stranka razvezo pogodbe torej lahko zahteva v dveh primerih. Po eni strani se lahko po sklenitvi pogodbe razmere v tolikšni meri spremenijo, da stranka obveznost sicer še vedno lahko izpolni, vendar je izpolnitev zelo otežena. Lahko pa zaradi spremenjenih okoliščin nastanejo razmere, v katerih izpolnitev obveznosti sicer ni otežena, vendar se z njo ne da doseči namena (kavze) pogodbe. V obeh navedenih primerih pa se glede spremenjenih okoliščin zahteva tudi določena intenziteta vplivanja, saj lahko stranka razvezo pogodbe zahteva le takrat, kadar pogodba očitno ne ustreza več njenim pričakovanjem, in v kolikor bi jo bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti v veljavi takšno, kakršna je. Sodišče pri odločanju o zahtevi za razvezo pogodbe

⁴ Glej drugi odstavek 9. člena OZ.

⁵ S. Cigoj, Teorija obligacij: Splošni del obligacijskega prava, ponatis, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2003, str. 334.

⁶ Več o tem: S. Cigoj, Komentar obligacijskih razmerij, Veliki komentar Zakona o obligacijskih razmerjih, Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1984, str. 433 – 438.

⁷ Zakon o obligacijskih razmerjih (Uradni list SFRJ, št. 29/78, 39/85, 45/89 – odl. US, 57/89, Uradni list RS, št. 88/99 – ZRTVS-B, 83/01 – OZ, 30/02 – ZPlaP in 87/02 – SPZ)

upošteva zlasti namen pogodbe, tveganja, ki so za pogodbene stranke v poslovnem prometu običajna pri izpolnjevanju pogodb iste vrste in uravnoteženost interesov obeh pogodbenih strank.⁸

Ne glede na navedeno pa stranka ne more zahtevati razveze pogodb, če spremenjene okoliščine nastanejo po izteku roka, ki je bil določen za izpolnitev obveznosti, ali če bi stranka morala ob sklenitvi pogodbe te okoliščine upoštevati oziroma če bi se jim lahko izognila oziroma odklonila njihove posledice.⁹

Zakon nadalje določa, da se pogodba (kljub obstoju spremenjenih okoliščin) ne razveže, če druga stranka ponudi ali privoli, da se ustrezni pogodbeni pogoji pravično spremenijo, v kolikor pa do tega ne pride in sodišče pogodbo razveže, pa lahko sodišče stranki, ki je razvezo zahtevala, naloži, naj povrne drugi stranki pravičen del škode, ki ji je nastala zaradi razveze.¹⁰ Pravičen del škode pa ne obsega škode iz naslova izgubljenega dobička.¹¹

3. Vsebinska vprašanja v slovenski sodni praksi

V zgornjem poglavju smo na kratko predstavili predpostavke, ki morajo biti izpolnjene, da lahko pride do razveze pogodbe. V nadaljevanju prispevka bodo glede izpolnjevanja predpostavk instituta spremenjenih okoliščin predstavljene predvsem dileme in vprašanja, ki se pojavljajo v slovenski sodni praksi.

Ena izmed možnosti, na podlagi katere lahko stranka zahteva razvezo pogodbe je takrat, kadar po sklenitvi pogodbe nastanejo okoliščine, ki ji znatno otežujejo izpolnitev obveznosti, tako da pogodba očitno ne ustreza več njenim pričakovanjem in bi jo bilo takšno, kakršna je po splošnem mnenju nepravilno ohraniti v veljavi. Glede na to, da OZ okoliščine zgolj opisno opredeljuje, se postavi vprašanje, katere so tiste okoliščine, ob obstoju katerih stranka lahko zahteva razvezo pogodbe.

Institut spremenjenih okoliščin je urejen že v Splošnih uzancih za blagovni promet¹² iz leta 1954, in sicer v uzanci št. 55. Nadalje pa so v uzanci št. 56 primeroma navedene spremenjene okoliščine, v primeru katerih se lahko zahteva razveza pogodbe. Kot takšne veljajo naravni dogodki (suša, poplava, potres), upravni ukrepi (prepoved ali omejitev uvoza ali izvoza in druge omejitve blagovnega prometa, sprememba sistema cen, sprememba tarif in predpisanih cen, sprememba standardov) in gospodarski pojavi, kot je na primer posebno nagel in velik padec

⁸ Glej 114. člen OZ.

⁹ Glej drugi in tretji odstavek 112. člena OZ.

¹⁰ Glej četrti in peti odstavek 112. člena OZ.

¹¹ VSL sodba I Cpg 696/2009.

¹² Splošne uzance za blagovni promet (Uradni list FLRJ, št. 15/54).

ali skok cen. Iz navedenega lahko ugotovimo, da se okoliščine praviloma nanašajo na nederarne obveznosti in glede izpolnitve od dolžnika terjajo predvsem povečane napore ali višje izpolnitvene stroške. V sodni praksi pa se je postavilo predvsem vprašanje, ali je mogoče zahtevati razvezo pogodbe tudi v primeru, kadar zaradi spremenjenih okoliščin postane otežena izpolnitev denarne obveznosti.

3.1 Otežena izpolnitev denarne obveznosti v starejši sodni praksi

Vrhovno sodišče RS je leta 1993 v sodbi z opravilno številko III Ips 17/93 zavzelo stališče, da zaradi »otežkočenja« izpolnitve denarne obveznosti ni mogoče zahtevati razveze pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin. Sodišče je svojo odločitev argumentiralo na podlagi primerjave instituta spremenjenih okoliščin z institutom prenehanja obveznosti zaradi nemožnosti izpolnitve v primeru generičnih in individualno določenih stvari. *»Če je predmet pogodbe species obveznost, je pogodbo zaradi spremenjenih okoliščin, katerih posledica je otežkočenje (ne pa še onemogočenje) izpolnitve, možno razvezati. Ne preneha pa generična obveznost, četudi so vse po vrsti določene stvari, ki jih ima dolžnik, uničene zaradi okoliščin, za katere dolžnik ne odgovarja.«*¹³ Na podlagi navedene primerjave in na podlagi dejstva, da je tudi denar generična stvar je sodišče sklenilo, da v primeru otežene izpolnitve denarne obveznosti razveze pogodbe ni mogoče zahtevati.

Odločitev sodišča pa v teoriji ni veljala za najbolj prepričljivo. Po mnenju dr. Dolenca pri izpolnjevanju denarnih obveznosti ni dvoma, da se dolžnik ne more sklicevati na svoje finančne težave (npr. na svojo nelikvidnost, ali ker ni prejel kredita ipd.), kljub temu pa po njegovem mnenju na podlagi 112. člena OZ tudi za primer denarnih obveznosti ne moremo *a priori* izključiti možnosti, da bi se stranka lahko sklicevala na okoliščine, ki bi (grobo) porušile ekvivalentnost vzajemnih obveznosti.¹⁴

Zadnja leta so bila zaznamovana z večjimi gospodarskimi pretresi, ki so pomembno vplivali tudi na razvoj sodne prakse glede uporabe instituta spremenjenih okoliščin. Pretresi so se začeli v drugi polovici leta 2008, in sicer z zlomom nepremičninskega trga, nadaljevali pa so se z gospodarsko in finančno krizo. V nadaljevanju je predstavljen pregled novejše sodne prakse glede možnosti razveze denarnih obveznosti, in sicer najprej zaradi porušene ekvivalence vzajemnih obveznosti, v nadaljevanju pa tudi zaradi finančnih težav dolžnika, ki nujno ne vplivajo na razmerje med vrednostjo dajatev v konkretnem pogodbenem razmerju.

¹³ Sodba in sklep III Ips 17/93.

¹⁴ Podrobneje: M. Dolenc, navedeno delo, str. 600, 601.

3.2 Sprememba cen na trgu povzroči neenakovrednost vzajemnih obveznosti

Višje sodišče v Ljubljani je v sodbi z opravilno št. I Cp 1507/2010 ugodilo zahtevku stranke za razvezo prodajne pogodbe zaradi spremenjenih razmer na trgu. Stranka se je sklicevala na zlom nepremičninskega trga, konkretnije na nagel in velik padec cen stanovanj, kar je porušilo ekvivalenco med dogovorjeno kupnino in ocenjeno vrednostjo nepremičnine. Sodišče je svojo odločitev argumentiralo v skladu z zgoraj navedenimi pomisleki dr. Dolenca in s tem odstopilo od starejše sodne prakse. *»Pritožbeno sodišče tudi nima pomislekov glede vprašanja, ali je mogoče uporabiti klavzulo rebus sic stantibus kadar je otežena izpolnitev denarne obveznosti. Če klavzulo rebus sic stantibus razumemo z vidika teorije kavze, načela enakovrednosti dajatev in načela pravičnosti, ni namreč prav nobenega argumenta, ki bi v primeru otežene izpolnitve denarne obveznosti izključeval to oblikovalno upravičenje. Pritožbeno sodišče zato odstopa od starejše sodne prakse, ki pa je bila kasneje tudi že presežena.«¹⁵* V času med sklenitveno in izpolnitveno fazo pogodbe je namreč prišlo do tako naglega in velikega padca cen stanovanj, da je bila uresničitev načela enake vrednosti dajatev s tem porušena oziroma onemogočena, izpolnitev pa ne bi več ustrezala kavzi pogodbe.

V navedeni zadevi pa je sodišče opravilo tudi zanimiv preizkus, ali ni s takšno odločitvijo pretirano poseglo v načelo *pacta sunt servanda*. Odločitev, da je zlom nepremičninskega trga tista okoliščina, ki utemeljuje uporabo klavzule *rebus sic stantibus*, namreč pomeni, da se v načelo *pacta sunt servanda* lahko poseže v vseh tistih primerih, v katerih je zlom nepremičninskega trga časovno umeščen med sklenitveno in izpolnitveno fazo, kar pa bi pod vprašaj postavilo vse pogodbe o nakupu nepremičnin, ki ustrezajo temu pogoju. Sodišče je pomislek ovrglo na podlagi celostne uporabe instituta spremenjenjih okoliščin. Kljub temu, da kupci v navedenih primerih po prvem odstavku 112. člena lahko zahtevajo razvezo pogodbe, pa imajo prodajalci na drugi strani možnost, da se na podlagi četrtega odstavka istega člena razvezi ognejo, v kolikor privolijo ali ponudijo, da se ustrezni pogodbeni pogoji pravično spremenijo. *»Takšen, celosten pogled na klavzulo rebus sic stantibus, pa ustreza načelu pravičnosti. Rizik zaradi zunanjih dejavnikov namreč sorazmerno (pravično) porazdeli med obe stranki pogodbe.«¹⁶*

Velik padec ali skok cen (npr. nepremičnin) pa nujno ne pomeni izpolnjevanja predpostavk, ki omogočajo razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin. *»Če je do zvišanja cen prišlo zaradi naraščanja cen v daljšem časovnem obdobju (zaradi trenda naraščanja cen nepremičnin v gospodarstvu), to ne predstavlja nepredvidljivega dogodka, na katerega bi se tožnik po*

¹⁵ VSL sodba I Cp 1507/2010.

¹⁶ Prav tam.

nasprotni tožbi lahko utemeljeno skliceval, in to ne glede na končni rezultat (npr. 100% ali več kot 100% višje cene). Drugače bi veljalo v primeru velikega in izjemno naglega skoka cen.»¹⁷

V obravnavanem primeru sta stranki leta 2001 sklenili predpogodbo, v skladu s katero sta se zavezali, da bosta po zaključku denacionalizacijskega postopka sklenili prodajno pogodbo. Sodišče je svojo odločitev podkrepilo z navedbami, da je bil v Republiki Sloveniji v času sklenitve predpogodbe viden trend naraščanja cen nepremičnin, zato bi stranka, ki je zahtevala razvezo pogodbe zaradi znatnega zvišanja cen, morala z dvigom cen računati, še posebej, ker bi morala upoštevati dolgotrajnost denacionalizacijskega postopka.

Pri presoji porušenja ekvivalence vzajemnih obveznosti pa ne smemo upoštevati absolutnega zvišanja ali znižanja cen, do katerega je prišlo v določenem časovnem obdobju. Kot spremenjena okoliščina se namreč upošteva zgolj tisto zvišanje, ki presega zvišanje, ki bi ga stranka glede na trenutni trend lahko pričakovala in z njim računala. *»Glede na trend ob sklepanju pogodbe (celoletni porast za 12 %), je torej tožena stranka lahko pričakovala v približno treh letih 36 % porast, dejansko pa je prišlo do 46,16 % porasta, kar je torej le 10 % več od tistega, na kar bi tožeča stranka morala računati, tega pa ni mogoče šteti kot bistvenega zvišanja cen.»¹⁸* V navedenem primeru je bila rast cen nepremičnin tako le za 10 % višja od tiste, ki jo je stranka lahko pričakovala, to pa ne predstavlja zadostnega odstopanja, ki bi omogočalo uporabo instituta spremenjenih okoliščin.

Čeprav ob sklenitvi pogodbe trend višanja ali nižanja cen ni zaznaven, pa mora stranka z določenim obsegom zvišanja ali znižanja cen vedno računati. Čeprav trend ni zaznaven, je potrebno spremembe cen na trgu, ki niso visoke, oceniti kot običajni poslovni riziko, kar izključuje možnost razveze zaradi spremenjenih okoliščin.¹⁹ *»Spreminjanje cen nepremičnin na trgu je splošno znano dejstvo, ki ga stranke morajo in morejo upoštevati v primeru vestnega in skrbnega ravnanja. Na zvišanje (ali padec) cen je torej treba računati in se v primeru normalnega poslovnega rizika, kot tudi zvišanja cen, če se gospodarstvo usmerja k zvišanju cen, na neke normalne oziroma predvidljive spremembe cen stranka v okviru spremenjenih okoliščin ne more uspešno sklicevati. Drugače pa je, če gre za takšno intenziteto sprememb oziroma takšen dvig cen (bistven), da stranko prizadene v takšni meri, ki ima naravo očitnega nesorazmerja, neekvivalentnosti vzajemnih pogodbenih dajatev.»²⁰*

¹⁷ VSL sodba in sklep I Cpg 573/2015.

¹⁸ VSL sodba in sklep II Cp 829/2012.

¹⁹ Cigoj (1984), navedeno delo, str. 445.

²⁰ VSL sklep II Cp 3916/2009.

Smiselno enako je sodišče odločilo tudi v primeru strank, ki sta sklenili pogodbo, s katero se je ena stranka zavezala plačevati fiksno ceno glede dobave električne energije, druga stranka pa se je zavezala, da bo električno energijo po tej ceni dobavljala ves čas trajanja pogodbe. Zaradi nižanja cen ostalih ponudnikov je fiksno dogovorjena cena iz navedene pogodbe postala za 30% višja, kot pri ostalih dobaviteljih. Sodišče je zahtevek stranke za razvezo pogodbe zavrnilo z utemeljitvijo, da »sprememba cen električne energije v času treh let predstavlja poslovni riziko, katerega se je toženka morala zavedati«, saj je bila pogodba na nek način za obe stranki špekulativne narave.²¹ Sodišče pa mora pri presoji skladno s 114. členom OZ poleg namena pogodbe upoštevati tudi »...tveganja, ki so za pogodbene stranke v poslovnem prometu običajna pri izpolnjevanju pogodb iste vrste, pri čemer pazi tudi na uravnoteženost interesov obeh pogodbenih strank.«²²

Spremenjene okoliščine pa so lahko podane tudi v primeru, ko je zaradi različnih razlogov delna neenakovrednost dajatev podana že ob sklepanju pogodbe, vendar se s potekom časa ta neenakovrednost (nepričakovano) dodatno poveča, in to do takšne mere, da pride do izpolnitve predpostavk instituta spremenjenih okoliščin.²³

3.3 Spremembe okoliščin ki vplivajo na finančni položaj stranke

V kolikor spremenjene okoliščine povzročijo porušitev ekvivalence med vzajemnimi obveznostmi, se stranka lahko sklicuje na razvezo pogodbe tudi v primeru oteženosti izpolnitve denarne obveznosti. Manj dorečeno pa je vprašanje glede možnosti razveze pogodbe kadar se razmerje med vrednostjo obveznosti ne spremeni, izpolnitev stranke pa postane znatno otežena zaradi finančnih težav.

Cigoj zavzema stališče, da plačilna sposobnost predstavlja normalni poslovni riziko, in da je dolžnik s svojo plačilno nesposobnostjo dolžan računati, čeprav utegne ta nastati nenadoma in ga glede nje ne zadane nobena krivda.²⁴ Podobno stališče zavzema tudi Dolenc, ki pravi, da se dolžnik ne more sklicevati na svoje finančne težave, na primer na svojo nelikvidnost, ali ker ni prejel obljubljenega kredita.²⁵ Navedeni ugotovitvi temeljita na argumentu, da plačilna sposobnost spada v obratovalni riziko, s katerim pa mora stranka vedno računati. Kljub temu, pa sodna praksa na nek način odstopa od zgoraj navedenih stališč, saj dopušča, da se stranka v določenih primerih lahko sklicuje tudi na svoje finančne težave oziroma plačilno nesposobnost,

²¹ VSL sodba I Cpg 803/2013.

²² VSM sodba I Cp 581/2015.

²³ Sodba II Ips 641/2008, enako tudi II Ips 1053/2008, II Ips 641/2008, II Ips 347/2008, II Ips 967/2008.

²⁴ Cigoj (1984), navedeno delo, str. 443.

²⁵ Dolenc, navedeno delo, str. 601.

v kolikor je ta posledica druge okoliščine, ki je stranka ob sklenitvi pogodbe ni mogla upoštevati, niti se ni mogla izogniti posledicam ali jih odvrniti, hkrati pa ji je ta okoliščina bistveno otežila izpolnitev obveznosti oziroma izjalovila namen pogodbe. Zgolj sklicevanje na slabo finančno stanje pa za razvezo pogodbe ne zadostuje.

Višje sodišče v Ljubljani je v odločbi z opravilno št. I Cpg 606/2010 odločilo, da finančni položaj stranke sam po sebi ne more predstavljati pravno upoštevne spremenjene okoliščine. *»Izguba v poslovanju gospodarskega subjekta kot tudi finančna nelikvidnost sama po sebi ne more predstavljati pravno upoštevne spremenjene okoliščine. Če bi bilo temu tako, bi lahko pogodbe s sklicevanjem na spremenjene okoliščine razdirali vsi gospodarski subjekti, ki nimajo sredstev za poplačilo obveznosti. Izguba v poslovanju oz. nelikvidnost gospodarskega subjekta se lahko kaže samo kot posledica nastopa spremenjenih okoliščin, ki so otežile izpolnitev ene stranke, ne pa kot takšna okoliščina sama.«*²⁶ Slab finančni položaj se na primer lahko kaže kot posledica nastopa drugih spremenjenih okoliščin, ki pa so ustrezna podlaga za zahtevo za razvezo pogodbe. Sodišče mora v takšnem primeru presoјati vpliv spremenjenih okoliščin na poslovanje stranke in s tem na njeno plačilno sposobnost, stranka pa mora predložiti konkretne vsebine, saj zgolj splošno in pavšalno sklicevanje na spremenjene okoliščine ne more zadostovati.

V zadnjem času se je pojavilo predvsem vprašanje, ali se kot spremenjena okoliščina na podlagi 112. člena OZ lahko šteje pretekla gospodarska oziroma finančna kriza. Z navedenim vprašanjem se je podrobneje ukvarjal dr. Grilc in kot temeljni problem uveljavljanja gospodarske krize kot spremenjene okoliščine izpostavil ugotavljanje negativne predpostavke, ali se kriza lahko šteje za nepričakovano ali ne. Raziskavo je sklenil z ugotovitvijo, da *»navajanje gospodarske krize ni prima facie spremenjena okoliščina, ni pa tudi izključeno njeno uspešno uveljavljanje pod pogojem, da je zahtevk podprt z dejstvi, dokazi«*.²⁷ Stranki, ki zahteva razvezo pogodbe svetuje, naj razkrije in obrazloži: (1) spremembe dohodkov/odhodkov zaradi krize; (2) kako se je doslej odzivala na spremenjene okoliščine in v čem so te okoliščine zunanje, nepričakovane; (3) kako spremenjene okoliščine vplivajo na pogodbo in splošni položaj stranke; (4) kako je ocenjevala tveganje; (5) kako je ravnala, da ji ni mogoče očitati pomanjkanja potrebne skrbnosti (gospodarja, gospodarstvenika, profesionalca, bankirja ipd.);

²⁶ VSL sodba in sklep I Cpg 606/2010.

²⁷ P. Grilc, Gospodarska/finančna kriza kot spremenjena okoliščina, Pravni letopis 2011, GV Založba, Ljubljana 2011., str. 33 - 46.

(6) kaj je storila, da bi izpolnila načelo in temeljno zavezo *pacta sunt servanda*; (7) in načrt oziroma predlog za spremembo pogodbe.²⁸

Naveden predlog je sodna praksa prevzela praktično v celoti, kar je razvidno iz odločbe Višjega sodišča v Ljubljani z opravilno št. I Cpg 772/2013. V navedeni zadevi je stranka zahtevala razvezo pogodbe po 112. členu OZ zaradi nastanka gospodarske krize, zaradi katere je prišlo do manjšega obsega proizvodnje in posledično do upada porabe zemeljskega plina.

Stranki sta sklenili pogodbo za določeno količino dnevnega odjema zemeljskega plina v letih od 2009 do 2018. Zaradi zmanjšanja povpraševanja po zemeljskem plinu je stranka želela zmanjšati dogovorjene količine dnevnega odjema, vendar je druga stranka temu nasprotovala. Posledično je stranka zahtevala razvezo pogodbe, kot spremenjeno okoliščino pa je navajala nastanek gospodarske krize. Sodišče je odločilo, da obseg proizvodnje zaradi gospodarske krize in posledično manjša poraba zemeljskega plina v obravnavanem primeru ne predstavlja okoliščine, ki je stranka ni mogla pričakovati oziroma upoštevati ob sklenitvi pogodbe. Svojo odločitev je utemeljilo predvsem s tem, da *»je uveljavljanje gospodarske krize kot spremenjene okoliščine lahko uspešno le v primeru, da je zahtevak podprt z dejstvi in dokazi, pri kateri bi morala tožnica razkriti in obrazložiti: 1. spremembo dohodkov/odhodkov zaradi krize, 2. kako se je doslej odzvala na spremenjene okoliščine in v čem so te okoliščine nepričakovane, zunanje, 3. kako spremenjene okoliščine vplivajo na pogodbo in splošni položaj tožnice, 4. kako je ocenjevala tveganje, 5. kako je ravnala, da ji ni mogoče očitati pomanjkanja potrebne skrbnosti in kaj je storila, da bi izpolnila načelo oziroma temeljno zavezo pacta sunt servanda.«* Strankina opredelitev „spremenjenih okoliščin“ pa naj bi bila povsem splošna, pavšalna in brez vsebine, ki bi jo bilo mogoče v dokaznem postopku preizkusiti. Stranka je namreč navajala le, da se je zaradi svetovne gospodarske krize zmanjšala njena proizvodnja in s tem poraba zemeljskega plina. Glede na to, da pri tem: *»ni podala nobenih konkretnih podatkov o zatrjevanem zmanjšanju obsegu proizvodnje (ni zatrjevala kdaj je prišlo do upada proizvodnje, ni podala nobenih števil o obsegu proizvodnje pred in po nastopu krize oziroma o zmanjšanju prometa, niti ni pojasnila za koliko se je zmanjšal njen prihodek zaradi krize) in prav ničesar o tem, kako je manjši obseg proizvodnje vplival na nižjo porabo zemeljskega plina«*, pa je sodišče svojo argumentacijo sklenilo z navedbo, da so navedbe, da je *»zaradi gospodarske krize prišlo do padca proizvodnje in zato do manjše porabe zemeljskega plina, zgolj prazne floskule, katere bi v enaki meri in z isto težo lahko v recesijskih časih uveljavljal kdorkoli.«*²⁹

²⁸ Grilc, navedeno delo, str. 40.

²⁹ VSL sodba I Cpg 772/2013.

Višje sodišče v Ljubljani pa je v zadevi z opravilno št. I Cpg 1120/2012 iz podobnih razlogov zavrnilo zahtevo za razvezo pogodbe o najemu poslovnih prostorov zaradi strankine izgube pri poslovanju v najetem prostoru, ki naj bi bila posledica gospodarske krize. Stranka namreč navedb o poslovni izgubi kot posledici gospodarske krize ni konkretizirala. Glede na to, da je stranka gospodarski subjekt, ki opravlja svojo poslovno dejavnost na trgu zaradi ustvarjanja dobička, bi lahko konkretizirano izkazala obstoj izgube pri poslovanju na sporni lokaciji, sploh če je ta tako visoka, da bi bilo nepravilno ohraniti pogodbo v veljavi s takšno vsebino, kakršno je imela ob sklenitvi pogodbe. Glede na to, da pa so tveganja pri sklenitvi najemnih pogodb za poslovne prostore običajna (zakonodajalec je celo sprejel posebno ureditev prenehanja tovrstnih pogodb), pa je sodišče tudi izpostavila, » *da tožnica v obravnavanem primeru ni zadostila svoji dolžni skrbnosti dobrega strokovnjaka (6. člen OZ). V skladu z navedenim merilom skrbnosti bi morala namreč računati z dejstvom, da so razmere na trgu po naravi stvari spremenljive ter da najemna pogodba za določen čas njeni stranki praviloma zavezuje do izteka dogovorjenega obdobja veljavnosti brez možnosti, da bi najemojemalec od nje odstopil tako, kot to lahko stori pri pogodbi za nedoločen čas (24. in 27. člen Zakona o poslovnih stavbah in poslovnih prostorih*³⁰ - ZPSPP).«³¹

Sklenemo lahko, da praktično ni mogoče na splošno določiti, sprememba katerih okoliščin je pravno upoštevana na podlagi 112. člena OZ in s tem takšna, ki omogoča razvezo pogodbe. Nobene spremembe okoliščin ne moremo že vnaprej izključiti, temveč moramo v vsakem konkretnem primeru presoditi, ali določena okoliščina bistveno otežuje izpolnitev pogodbe oziroma onemogoča dosego pogodbenega namena, prav tako pa tudi, ali jo lahko štejemo kot takšno, ki je stranka ni mogla upoštevati, se ji izogniti ali odvrniti njenih posledic.

4 Uveljavljanje razveze ali spremembe pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin

Ob pregledu sodne prakse pa lahko ugotovimo, da se večina objavljenih sodnih primerov nanaša na presojo ustreznosti načina uveljavljanja instituta spremenjenih okoliščin, manjšina pa na vsebinsko presojanje izpolnjevanja zakonsko določenih predpostavk. Sodišča se tako v veliko primerih sploh ne ukvarjajo z vprašanjem izpolnjevanja vsebinskih predpostavk, temveč zahtevke strank zavrnejo že zaradi neustreznega uveljavljanja zahtevka. Tovrstna ugotovitev je še toliko bolj presenetljiva, glede na to, da so zakonske norme na prvi pogled povsem jasne in

³⁰ Zakon o poslovnih stavbah in poslovnih prostorih (Uradni list SRS, št. 18/74, 34/88, Uradni list RS, št. 32/00, 102/02 – odl. US in 87/11 – ZMVN-A).

³¹ VSL sodba in sklep I Cpg 1120/2012.

nedvoumne. V nadaljevanju se bomo podrobneje posvetili posameznim oblikam (ne)ustreznega načina uveljavljanja zahtevka na podlagi instituta spremenjenih okoliščin.

4.1 Način uveljavljanja zahtevka za razvezo pogodbe

Na podlagi prvega odstavka 112. člena OZ lahko stranka v primeru nastanka spremenjenih okoliščin, zahteva razvezo pogodbe. Kljub jasni zakonski normi, pa lahko v sodni praksi najdemo številne primere, v katerih je sodišče presojalo (ne)ustreznost načina uveljavljanja instituta spremenjenih okoliščin.

Sprva velja omeniti, da ima OZ tudi druge določbe, ki služijo istemu ali vsaj podobnemu namenu. Take so na primer določbe o odpovedi trajnih pogodbenih razmerij (na primer členi 333, 616, 727 in 830), o prenehanju pogodbe o delu po volji naročnika (648. člen) ali o prevzemnikovi odpovedi naročila (783. člen).³² V navedenih primerih zakon praviloma določa odpovedne roke ali prepoveduje odpoved pogodbenega razmerja v neprimernem času. Ob tem pa ni potrebno, da odpoved pogodbe temelji na utemeljenem razlogu, npr. na spremembi okoliščin ali na kršitvi pogodbe.³³

Na podlagi navedenega lahko ugotovimo, da se bo stranka na spremenjene okoliščine v okviru 112. člena OZ sklicevala le v primerih, glede katerih ji zakon ne omogoča odstopa od pogodbe, oziroma v kolikor bo v primeru trajnih pogodbenih razmerij želela, da njena obveznost preneha takoj, torej brez upoštevanja predpisanega ali dogovorjenega odpovednega roka.

Postavi se vprašanje, kaj (če sploh kaj) mora stranka v primeru nastanka spremenjenih okoliščin narediti. Iz 113. člena OZ izhaja, da mora stranka, ki namerava zahtevati razvezo pogodbe o nastanku spremenjenih okoliščin obvestiti drugo stranko, brž ko izve za njihov nastanek. Opustitev notifikacijske dolžnosti pa ne pomeni, da stranka izgubi pravico zahtevati razvezo pogodbe. *»Obvestilo nasprotni stranki o nastopu spremenjenih okoliščin je potrebno zgolj v izogib morebitni odškodninski obveznosti.«*³⁴

Drugo pa je vprašanje glede samega načina uveljavljanja zahtevka za razvezo pogodbe. Na podlagi zakonske dikcije (*»... lahko stranka ... zahteva razvezo pogodbe«*) in na podlagi namena instituta spremenjenih okoliščin lahko ugotovimo, da se od stranke zahteva aktivno ravnanje. Do razveze pogodbe tako ne pride po samem zakonu, temveč je potrebno, da stranka zahteva razvezo pogodbe. *»Pogodba zaradi spremenjenih okoliščin ni razvezana že po samem*

³² Dolenc, navedeno delo, str. 599.

³³ D. Možina, Razdor, odpoved in odstop od pogodbe, Pravni letopis 2001, GV Založba, Ljubljana 2001, str. 57 - 73.

³⁴ VSL sodba I Cpg 599/2011.

zakonu. *Upravičena stranka mora zahtevati razvezo zaradi spremenjenih okoliščin, pred tem pa je dolžna o tem, da jo namerava zahtevati, obvestiti drugo stranko, brž ko zve, da so nastale takšne okoliščine.*»³⁵ Pogodba je zaradi spremenjenih okoliščin tako razvezana šele na podlagi sodbe sodišča.³⁶ Sodišče pa pogodbe ne more razvezati niti spremeniti po uradni dolžnosti, temveč šele na podlagi ustreznega zahtevka strank.³⁷

Lep primer neustreznega uveljavljanja instituta spremenjenih okoliščin je razviden iz sodbe Višjega sodišča v Ljubljani z opravilno št. VSL sodba I Cpg 803/2013. V navedeni zadevi sta stranki sklenili pogodbo o prodaji električne energije za dve merilni mesti na dveh ločenih naslovih. Ker je čez čas dogovorjena cena električne energije postala za 30% višja od cene ostalih dobaviteljev, je stranka drugi stranki poslala izjavo o odstopu od pogodbe. Druga stranka z odstopom ni soglašala in je zahtevala plačilo odškodnine iz naslova izgubljenega dobička oziroma plačilo pogodbene kazni zaradi neupravičenega odstopa od pogodbe o prodaji električne energije. Tožena stranka je v postopku ugovarjala, da je od pogodbe odstopila zato, ker je bila cena električne energije pri tožnici za 30% višja kot pri ostalih dobaviteljih. Zaradi neustreznosti uveljavitve zahtevka se sodišče sploh ni ukvarjalo z vprašanjem, ali navedena razlika v ceni lahko predstavlja spremenjene okoliščine v smislu 112. člena OZ.

Sodišče je svojo odločitev povzelo z naslednjimi besedami: *»Pritožbeno sodišče uvodoma pojasnjuje, da pogodba zaradi spremenjenih okoliščin ni razvezana že po samem zakonu. V primeru upoštevnih spremenjenih okoliščin je namreč potrebno, da stranka zahteva razvezo pogodbe. Določba 112. člena Obligacijskega zakonika (v nadaljevanju OZ) o razvezi pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin priznava pogodbeniku izpodbojno upravičenje, ki se uveljavlja z oblikovalno tožbo oziroma s konstitutivnim zahtevkom. V primeru, ko nasprotna stranka ne soglaša z razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin, lahko torej pogodbena stranka zahtevo uveljavlja le s sodno intervencijo (s tožbo oziroma nasprotno tožbo) in ne zgolj z ugovorom. Povedano drugače, na podlagi spremenjenih okoliščin toženka ni pridobila pravice odstopiti od pogodbe z enostransko izjavo, temveč bi lahko zahtevala razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin pred sodiščem le z oblikovalno tožbo. Uveljavljanje razveze pogodbe z ugovorom ne zadošča. Že iz tega razloga je sklicevanje toženke na spremenjene okoliščine neutemeljeno.*»³⁸

³⁵ VSL sodba I Cpg 599/2011.

³⁶ VSL sodba II Cp 152/2009.

³⁷ Dolenc, navedeno delo, str. 605.

³⁸ VSL sodba I Cpg 803/2013.

Iz obravnavane sodbe lahko razberemo različne načine neustreznega uveljavljanja zahtevka, ki se pojavljajo tudi v drugih sodnih primerih. V kolikor stranka drugo stranko obvesti, da odstopa od pogodbe in se druga stranka s tem ne strinja, obvestilo (enostranska izjava) ne zadostuje za uveljavljanje spremenjenih okoliščin na podlagi 112. člena OZ. *»Zgolj dejstvo, da je direktor tožene stranke tožnika seznanil s spremenjenimi okoliščinami in mu povedal, da odstopa od pogodbe o izobraževanju, ne pomeni, da je pogodba prenehala veljati, saj tožnik ni izrazil svojega soglasja (ampak je molčal).«*³⁹ Tudi v tem primeru je pogodba ostala v veljavi, vsaka izmed strank pa je morala izpolniti obveznosti, ki so iz pogodbe izhajale.

V kolikor se druga stranka z odstopom ne strinja, torej lahko stranka svoj zahtevek uveljavlja zgolj sodno, in sicer z oblikovalno tožbo oziroma s konstitutivnim zahtevkom. Enak zaključek je razviden tudi iz drugih sodb višjih sodišč in Vrhovnega sodišča RS.⁴⁰

V sodni praksi se stranke na spremenjene okoliščine dostikrat sklicujejo v obliki ugovora na izpolnitveni zahtevek nasprotne stranke. Če so nekateri pravni teoretiki še zastopali stališče, da ima stranka poleg tožbe na razvezo pogodbe in nasprotne tožbe na voljo tudi ugovor⁴¹, pa je sodna praksa sprejela jasno stališče, da uveljavljanje razveze pogodbe z ugovorom ne zadošča. *»Razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin, je mogoče zahtevati le z oblikovalno tožbo (in ne z ugovorom).«*⁴² Navedeno stališče pa je potrdilo tudi Vrhovno sodišče RS: *»Drugačno uveljavljanje razveze pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin (na primer z ugovorom) ne pride v poštev.«*⁴³

Sklenemo lahko, da institut spremenjenih okoliščin iz 112. člena OZ stranki omogoča, da lahko zahteva razvezo pogodbe, ki pa se po ustaljeni sodni praksi lahko uveljavlja le z oblikovalno tožbo oziroma s konstitutivnim zahtevkom, saj uveljavljanje z ugovorom ne zadošča. Kot že omenjeno pa stranka svoj zahtevek lahko uveljavlja tudi v obliki nasprotne tožbe, torej šele takrat, ko nasprotna stranka sodno uveljavlja svoj izpolnitveni zahtevek.

Dodati velja, da se vsebina instituta spremenjenih okoliščin iz 112. člena OZ upošteva tudi pri presoji spremenjenih okoliščin glede sklenitve predpogodbe na podlagi šestega odstavka 33. člena OZ.⁴⁴ Čeprav je presoja vsebine pravnega standarda praviloma enaka, pa je med njima velika razlika glede načina uveljavitve prenehanja obveznosti. Čeprav je na podlagi prvega

³⁹ VDSS sodba in sklep Pdp 1063/2008.

⁴⁰ Glej sodne odločbe Vrhovnega sodišča RS: Sodba in sklep II Ips 735/2007, enako tudi II Ips 897/2007; Sodba in sklep II Ips 1034/2007; VSRS II Ips 94/2008; Sklep III Ips 36/2012 in višjih sodišč: VSL II Cp 152/2009; VSL sodba II Cp 3849/2010; VSL I Cpg 599/2011; VSL sodba I Cpg 241/2013.

⁴¹ Dolenc, navedeno delo, str. 605.

⁴² VSL sodba II Cp 3849/2010.

⁴³ Sodba II Ips 74/2011; Tako tudi: II Ips 153/2011 in III Ips 17/2012.

⁴⁴ VSL sodba in sklep I Cpg 603/2013.

odstavka 33. člena OZ tudi predpogodba pogodba, pa se predpogodba do drugih pogodb v primeru uveljavljanja spremenjenih okoliščin razlikuje v tem, da ni potrebno, da bi stranka (sodno) zahtevala njeno razvezo, temveč do razveze pride že na podlagi zakona. *»Zaradi spremenjenih okoliščin namreč predpogodbe ni treba razvezati, ker po šestem odstavku 33. člena Obligacijskega zakonika (OZ) predpogodba v takem primeru ne veže. Stranka se zato lahko že s sklicevanjem na spremenjene okoliščine upre zahtevku na sklenitev glavne pogodbe; če pa je pogodba že deloma izpolnjena, sme zahtevati vrnitev po pravilih o neupravičeni pridobitvi (190. člen OZ).«*⁴⁵

4.2 Sprememba pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin

Kljub temu, da iz 112. člena OZ jasno izhaja, da ima stranka v primeru nastanka spremenjenih okoliščin možnost zahtevati (le) razvezo pogodbe, pa je v sodni praksi tudi dosti primerov, ko stranke tožijo na spremembo pogodbe. Slednje je lahko posledica naslova pred 112. členom OZ, ki se nanaša na »razvezo ali spremembo pogodbe«, lahko pa tudi posledica ureditve v Splošnih uzancah za blagovni promet.⁴⁶

Stranka, ki ji okoliščine otežujejo izpolnitev obveznosti, nasprotni stranki sicer lahko predlaga spremembo pogodbe (kar je tudi priporočljivo), ne more pa zahtevati (sodno izsiliti), da pride do spremembe pogodbe brez soglasja druge stranke. *»Spremenjene okoliščine stranko, ki se nanje sklicuje, opravičujejo le do razveze, ne pa do spremembe pogodbe – možnost, da ponudi ali privoli, da se ustrezni pogodbeni pogoji spremenijo, pa je dana samo nasprotni stranki, če želi takšno pogodbo vzdržati v veljavi. Tožeča stranka s tožbo spremembe že sklenjene pogodbe ne more izsiliti.«*⁴⁷ V kolikor stranka s tožbenim zahtevkom zahteva spremembo pogodbe, zahtevek materialnopravno ni utemeljen in ga je kot nesklepčnega potrebno zavrniti. Kljub temu pa ni nujno, da bo v primeru (utemeljene) zahteve za razvezo pogodbe do razveze tudi prišlo, saj se pogodba ne razveže, v kolikor druga stranka ponudi ali privoli, da se ustrezni pogodbeni pogoji pravično spremenijo.⁴⁸ *»Druga stranka sicer lahko ponudi spremembo pogodbe, ni pa tega dolžna storiti.«*⁴⁹

V sodni praksi se je postavilo tudi vprašanje, ali je mogoč zahtevek za zgolj delno razvezo pogodbe. Sodišči nižjih stopenj sta odločili, da delna razveza pogodbe zaradi spremenjenih

⁴⁵ VSL sodba I Cp 2740/2013.

⁴⁶ Dolenc, navedeno delo, str. 605.

⁴⁷ VSL sodba II Cp 1820/2014

⁴⁸ Glej četrti odstavek 112. člena OZ.

⁴⁹ VSC sodba Cpg 58/2015.

okolihčin ni mogoča.⁵⁰ V kolikor stranka zahteva delno razvezo pogodbe, s tem pravzaprav zahteva spremembo pogodbe, katere pa v skladu s 112. členom OZ ne more sodno izsiliti. Edina možnost, da se pogodba delno razveže je, da spremembo ponudi oziroma sprejme nasprotna stranka, ki pa tega seveda ni dolžna storiti. Navedeno odločitev je potrdilo tudi Vrhovno sodišče RS.⁵¹

4.3 Časovna omejenost uveljavljanja zahtevka

V praksi se je postavilo tudi vprašanje glede morebitne časovne omejenosti zahtevka za razvezo pogodbe. Časovna omejenost na nek način izhaja iz vsebinskih 112. člena OZ, saj se stranka lahko sklicuje zgolj na spremembo okolihčin, ki je nastala po sklenitvi pogodbe in pred iztekom roka, ki je določen za izpolnitev obveznosti.⁵²

Zanimivo je predvsem vprašanje, ali stranka lahko zahteva razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okolihčin, tudi po tem, ko je svojo obveznost že (delno) izpolnila. Zakonske določbe o razvezi pogodbe zaradi spremenjenih okolihčin namreč izrecno ne urejajo vprašanja, kako izpolnitev oziroma izpolnjevanje pogodbenih obveznosti vpliva na odločitev sodišča o zahtevku za razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okolihčin.

Višje sodišče v Ljubljani je v odločbi z opravilno št. I Cpg 212/2011 zavzelo stališče, da razveza pogodbe v tem primeru ni več mogoča. *»Namen določbe o spremenjenih okolihčinah pa je le regulacija rizikov, ki nastopijo med sklenitvijo in izpolnitvijo pogodbe in se ne naša na posle, ki so tekoče izpolnjeni. Določilo 112. člena OZ je zato mogoče uporabiti le za primere, v katerih do celotne izpolnitve obveznosti strank še ni prišlo, torej za pogodbe, ki še niso bile v celoti realizirane. Z izpolnitvijo pogodbe, ko so obveznosti obeh strank v celoti izpolnjene, obveznost preneha (270/1 člen OZ), zato ni mogoče od pogodbe niti več odstopiti niti več zahtevati njene razveze. Razvezo pogodbe je mogoče zahtevati zgolj za pogodbe, ki stranke vežejo, torej vsebujejo veljavne obveznosti, ki jih je potrebno izpolniti. Ko pa je pogodba v celoti izpolnjena, strank več ne veže, zato ni več mogoče zahtevati njene razveze.«⁵³*

Vrhovno sodišče RS pa navedeni odločitvi ni v celoti pritrdilo. *»Vrhovno sodišče pritrjuje zaključku sodišča druge stopnje v toliko, da uporaba 112. člena OZ praviloma ne pride v poštev v primeru, ko sta pogodbeni stranki pogodbene obveznosti že v celoti izpolnili. V takšnem primeru namreč praviloma ni mogoče zaključiti, da pogodba očitno ne ustreza več*

⁵⁰ VSL sodba II Cp 3000/2011.

⁵¹ Sodba II Ips 163/2012.

⁵² Glej prvi in tretji odstavek 112. člena OZ.

⁵³ VSL sodba in sklep I Cpg 212/2011.

*pričakovanjem pogodbenih strank in da bi bilo po splošnem mnenju nepravilno ohraniti jo v veljavi takšno, kakršna je (prvi odstavek 112. člena OZ). Navkljub izpolnitvi pogodbenih obveznosti pa upoštevanje spremenjenih okoliščin izjemoma pride v poštev, še zlasti, če gre za primer, ko ena pogodbeni stranka zatrjuje, da se ne da doseči namena pogodbe.»⁵⁴ Po navedbah sodišča lahko navedeno pride v poštev zlasti v primerih, ko se določena pričakovanja (uresničitev namena) v zvezi s pogodbo nanašajo na čas po izpolnitvi pogodbenih obveznosti. Vrhovno sodišče RS je posledično odločilo, da uporabe zakonskih določb o razvezi pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin zgolj zaradi izpolnitve pogodbenih obveznosti ni mogoče *a priori* izključiti. Kljub temu pa morajo biti za morebitno uveljavitev razveze pogodbe izpolnjene vse predpostavke, tako tiste, ki se nanašajo na bistvenost spremenjenih okoliščin, kot tudi tiste, ki se nanašajo na njihovo nepričakovanost in neizogibljivost.*

Zanimivo pa je tudi vprašanje, ali zahtevki za razvezo pogodbe iz 112. člena OZ lahko zastara. To vprašanje pride v poštev zlasti pri trajnih pogodbenih razmerjih. V konkretnem primeru je stranka uveljavljala zahtevek za razvezo pogodbe po več kot petih letih od trenutka, ko je prišlo do spremembe okoliščin, na katero se je pri razvezi sklicevala. Druga stranka je ugovarjala, da je potrebno upoštevati splošni zastaralni rok, in da je zahtevek za razvezo pogodbe že zastaral. Sodišče je sprejelo naslednje stališče: *»Pri zahtevku za razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin gre za oblikovalno tožbo, ki je lahko vezana le na prekluziven (in ne zastaralni) rok, ki pa ga zakon zanjo ne določa. S to tožbo se udejanja oblikovalno upravičenje, oblikovalna pravica materialnega prava, ki prav tako ne more zastarati.»⁵⁵*

Kljub pravno pričakovanemu odgovoru pa se postavi vprašanje, ali je navedena rešitev pravična in v skladu z načelom pravne varnosti. Položaj druge stranke je namreč negotov, saj ni nujno, da druga stranka sploh ve za nastanek spremenjenih okoliščin, hkrati pa tudi ne more vedeti kdaj (če sploh kdaj) bo prizadeta stranka razvezo pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin uveljavljala. Čeprav lahko tak položaj pri trajnih pogodbenih razmerjih teoretično traja v neskončnost, pa je sodišče sklenilo, da navedena ureditev ne nasprotuje načelu pravne varnosti. Dolgotrajno odlašanje z uveljavitvijo zahtevka gre namreč *»... v breme prizadete stranke (stranke, katere obveznost je otežena, oziroma stranke, ki ne more uresničiti namena pogodbe), medtem ko ima nasprotna stranka od njega lahko celo korist.»⁵⁶* Sodišče je še izpostavilo, da je položaj nasprotne stranke v zadostni meri varovan z izjemnostjo uporabe instituta

⁵⁴ Sodba in sklep III Ips 40/2012.

⁵⁵ Sodba in sklep II Ips 1034/2007, Tako tudi: Sodba in sklep II Ips 735/2007, enako tudi II Ips 897/2007.

⁵⁶ Sodba II Ips 529/2007, Tako tudi: Sodba II Ips 641/2008, enako tudi II Ips 1053/2008, II Ips 641/2008, II Ips 347/2008, II Ips 967/2008.

spremenjenih okoliščin prav tako pa se pogodba pri trajnih pogodbenih razmerjih praviloma razveže z učinkom *ex nunc* in z možnostjo morebitnih odškodninskih zahtevkov.

5. Odpoved sklicevanju na spremenjene okoliščine

Kljub temu, da slovenski pravni red ureja institut spremenjenih okoliščin, pa so določbe OZ dispozitivne, saj se stranke lahko uporabi instituta v določeni meri odpovejo. Navedeno izhaja iz 115. člena OZ, ki določa, da se stranki lahko s pogodbo vnaprej odpovesta sklicevanju na določene spremenjene okoliščine, razen če to nasprotuje načelu vestnosti in poštenja.

Glede na zakonsko dikcijo sta pomembna predvsem dva elementa. Zakon določa, da se stranki lahko odpovesta sklicevanju na »določene« spremenjene okoliščine, hkrati pa to ne sme biti v nasprotju z načelom vestnosti in poštenja. Navedeno pomeni, da stranki vnaprej ne moreta na splošno odreči možnosti razveze pogodbe zaradi spremenjenih okoliščin.⁵⁷

Podobno izhaja tudi iz sodne prakse. *»Določba o spremenjenih okoliščinah (112. člen OZ) je dispozitivne narave in kot takšna podvržena svobodnemu urejanju pogodbenih strank. Pogodbene stranke tako lahko določijo, kdaj in pod katerimi pogoji bodo šteje okoliščine za spremenjene in njihove posledice.«*⁵⁸ V naveden primeru sta stranki sklenili kupo-prodajno pogodbo za nakup zemljišč in ob tem ocenili, da bo pravnomočno lokacijsko dovoljenje (eden izmed pogojev za predvideno gradnjo na prodanih zemljiščih) pridobljeno predvidoma do 25. 5. 2003. Hkrati sta se dogovorili, da bosta v primeru, če v enem letu po podpisu pogodbe pravnomočno gradbeno dovoljenje ne bo pridobljeno, šteli, da je prišlo do spremenjenih okoliščin.

Dopustna odpoved sklicevanju na določene spremenjene okoliščine je razvidna iz sodbe Vrhovnega sodišča RS z opravilno številko III Ips 224/2008. V navedeni zadev sta stranki sklenili gradbeno pogodbo za izgradnjo poslovnega objekta. Dogovorili sta se za fiksno ceno, v kateri je bil upoštevan tudi 3% davek od prometa storitev, iz pogodbe pa je izhajalo, da je cena fiksna tudi v primeru povečanja davščin. Leta 1999 je začel veljati novi Zakon o davku na dodano vrednost, ki je z uvedbo DDV nadomestil prejšnji 3% prometni davek. Vrhovno sodišče RS je izpostavilo, da bi uvedba (novega) DDV sicer lahko predstavljala ukrep, ki bi omogočal sklicevanje na spremenjene okoliščine. Kljub temu pa sklicevanje ni mogoče, ker *»...sta pravdni stranki spremenjeni sistem obdavčevanja pričakovali in se s tretjim odstavkom 2. člena Pogodbe smiselno vnaprej odpovedali sklicevanju na spremenjene okoliščine v zvezi s povečanjem davščin na dogovorjeno fiksno ceno.«*

⁵⁷ Podrobneje: Dolenc, navedeno delo, str. 610, 611; Tako tudi: VSL sodba II Cp 3000/2011.

⁵⁸ Sodba II Ips 153/2011.

Kljub temu, da se stranke v praksi verjetno poslužujejo odpovedi sklicevanja na spremenjene okoliščine, pa sodne prakse glede tega vprašanja praktično ni. Med objavljeno sodno prakso višjih sodišč in Vrhovnega sodišča RS tako ni nobenega primera, v katerem bi sodišče odločilo (ali vsaj presojalo), da določena odpoved sklicevanja na določene spremenjene okoliščine nasprotuje načelu vestnosti in poštenja. Sklepamo lahko, da bi sodišča odpoved sklicevanja na spremenjene okoliščine štela za nedopustno, predvsem v primerih, v katerih bi bila odpoved presplošna oziroma v primerih, v katerih bi bilo razvidno izkoriščanje ene stranke s strani druge stranke zaradi njenega močnejšega položaja na trgu.